

Turska politika prema Cipru

Vedran Obućina

**Tijekom većeg dijela dvadesetog
stoljeća Turska je bila sekularna
predvodnica islamskog svijeta i
čest uzor Iranu i sjevernoafričkim
zemljama**

Nakon Egipta Turska je najmnogoljudnija zemlja na Sredozemlju. Tijekom većeg dijela dvadesetog stoljeća Turska je bila sekularna predvodnica islamskog svijeta i čest uzor Iranu i sjevernoafričkim zemljama. Egipat, Libija i Alžir vidjeli su u Turskoj uzorni model razvoja sekularne nacionalne države s bipolarnim sustavom na razini civilna vlast – vojska. Iako je u povijesti Turske nakon Drugoga svjetskog rata bilo stranaka političkog islama koje su njome zavladaile, primjerice za vrijeme premijera Adnana Menderesa (1950. – 1960.), veći dio tog razdoblja Turci su imali vojnu ili kemalističku vlast.¹ To se u potpunosti promijenilo kada je istanbulski gradonačelnik Recep Tayyip Erdoğan 2002. osvojio parlamentarne izbore i izmijenio Tursku. Dolazak stranke političkog islama na vlast imao je posljedice za unutarnju politiku zemlje, ali i za širenje ideje političkog islama po cijelom Sredozemlju. Sredozemlje je oduvijek bilo mjesto doticaja civilizacija, posebice islamske i kršćanske. Turska je u tom smislu povijesna predvodnica islamske civilizacije na Sredozemlju, s obzirom na to da je Osmansko Carstvo pod svojim nadzorom držalo Balkan, Malu Aziju, Levant, Egipat i Libiju. Tijekovi političkog islama u Turskoj i Egiptu, pod vodstvom tanzimatskih² modernizatora i salafističkih³ preporoditelja, imali su značajan utjecaj na cjelokupni političko-društveni razvoj Sredozemlja. Kemalistička Turska odigrala je važnu ulogu u jačanju sekularnog nacionalizma te je bila uzor obitelji al-Assad u Siriji, Gamalu Abdelu Nasseru u Egiptu, Ben Belli u Alžiru i drugdje. Tursko rano članstvo u NATO-u nije bilo prepreka tomu da se turske političke ideje i militarizam prate u drugim islamskim sredozemnim državama. Tako se dolazak Recepta Tayyipa Erdoğana i

njegove Stranke pravde i razvoja (AKP) pomno pratio ne samo zbog utjecaja u Turskoj nego i zbog nove turske vanjske politike, koja se često naziva neoosmanskom, u smislu orijentacije prema nekadašnjim osmanskim vilajetima (usp. Jović 2010). U novo razdoblje turska diplomacija pod vodstvom današnjeg premijera Ahmeta Davutoğlua ušla je s idejom "nula problema sa susjedima"⁴. Velika diplomatska i gospodarska aktivnost slijedila je takvu zamisao, ali od nula problema turska je politika došla do problema sa svim susjedima.

Erdoğan i politike povijesti

U danima i tjednima prije važnih parlamentarnih izbora na početku ljeta 2015. godine, vladajući dvojac, predsjednik Recep Tayyip Erdoğan i premijer Ahmet Davutoğlu, povećali su ulogu nacionalizma i nacionalnih osjećaja kako bi mobilizirali glasače. Pri tome dolazi do fascinirajućih iskričavanja povijesti, koja već neko vrijeme traju u Turskoj. Sjetimo li se samo vrlo gledane televizijske serije *Sulejman Veličanstveni*, možemo vidjeti da turska filmska industrija nastoji prikazati osmansku povijest na način koji se dobrim dijelom ne slaže s povijesnim činjenicama. U politici vladajućeg AKP-a poveznica s prošlošću snažno je naglašena. Svuda po Istanbulu dvojica političara smiješe se na velikim plakatima uz poruku *yeniden diriliş, yeniden yükseliş*, što u prijevodu znači "ponovno uskrsnuće, ponovno uzdizanje", i *Fetih 562.*, odnosno obljetnicu pada Carigrada 1453. godine. Osvajanje Carigrada, rođendan Osmanskog Carstva, za Erdoğana postaje simbolom Nove Turske. Više nema sumnje da turski predsjednik želi izgradnju novoga turskog carstva koje će se temeljiti na uskim gospodarskim i političkim vezama s nekadašnjim osmanskim vilajetima. To je vidljivo po ulaganjima u balkanske države, kavkaske države, iranski Azerbajdžan,⁵ ali i šire, prema Srednjoj Aziji, s nastojanjem okupljanja turkijskih naroda. Korištenje povijesti pri tome ima instrumentalnu ulogu, bez obzira na točnost povijesnih podataka. Na taj je

Tursku svakodnevicu sada obilježavaju skandali i javne rasprave o predislamskoj Turskoj, odnosno kršćanskom i bizantinskom naslijeđu, koje Erdoğan želi što više potisnuti

način sasvim u redu da Erdoğan tvrdi kako su muslimani otkrili Ameriku, temeljeći svoje znanje na nizu pamfletističkih izdanja diljem islamskog svijeta koji tvrde da su muslimani odgovorni za otkriće gravitacije, slijetanje na Mjesec, pa i da je Shakespeare zapravo bio muslimanski Arapin, Šejh Zubajr bin William, koji je igrom slučaja živio u Engleskoj. Erdoğan je čak zatražio stručno mišljenje da se revizija povijesti odradi u osnovnim i srednjim školama, iako je sam vrlo nepažljiv u svojim zamjećivanjima povijesnih i zemljopisnih činjenica. Tako Erdoğan objašnjava da su Olimpijske igre nazvane prema planini Olimp blizu turskoga grada Antalyje. Naravno, Olimp je u sjevernoj Grčkoj i nije uopće

blizu Antalyje. Opisivanje prvih muslimanskih Seldžuka koji su se sukobili s bizantskom vojskom 1071. Erdoğan proširuje s imidžem Seldžuka koji se samo mačevima bore protiv bizantske artiljerije i topova.⁶ Ovo se oružje, međutim, pojavilo tek tri stoljeća nakon ove bitke. Nekoliko je puta Erdoğan ponovio da je Ankara prijestolnica Seldžuka, iako je glavni grad bio Konya, a Ankara je sve do dvadesetoga stoljeća bila malo i beznačajno selo usred Anatolije. Ove "pogreške" turskoga vođe djelomice su posljedica njegova obrazovanja u vrlo tradicionalnoj medresi iz školske mreže "Imam Hatip". Prije Erdoğanova uspona maturanti ovih medresa postajali su hodže ili radili u malim obiteljskim obrtima i trgovinama, tvoreći snažan konzervativni vjerski sloj. Osobito im nedostaje temeljno znanje u umjetnosti i znanosti te se vrlo teško upisuju na državna sveučilišta i teško pronalaze posao u vladinim institucijama. Međutim, široko rašireni nepotizam i korupcija dopustili su Erdoğanu da diplomci iz medresa Imama Hatipa uđu na čelna mjesta jedinica lokalne samouprave. Kao posljedica toga tursku svakodnevicu sada obilježavaju skandali i javne rasprave o predislamskoj Turskoj, odnosno kršćanskom i bizantinskom naslijeđu, koje Erdoğan želi što više potisnuti.

Sjeverni Cipar

U tom kontekstu Erdoğan i njegov premijer, politolog Ahmet Davutoğlu, vide i Cipar. Na predsjedničkim izborima 26. travnja 2015. stanovnici Turske Republike Sjeverni Cipar iskazali su snažnu potporu rješenju problema dugotrajno podijeljena otoka te su svoj glas dali socijaldemokratskom kandidatu Mustafi Akinciju.⁷ Na izborima je pobijedio predsjednika Der- viša Eroğlua, desnog nacionalista koji je bio sklon tradicionalnoj turskoj politici. Ishod izbora pokazuje snažnu narodnu volju za ponovnim ujedinjenjem Cipra, no također povećava spektar problema s Turskom.

Turska Republika Sjeverni Cipar samoproglašena je država na sjeveroistočnom području otoka Cipra. Priznaje ju samo Turska, a međunarodna zajednica smatra da je ovo ozemlje dijelom Republike Cipra. Tampon-zona u kojoj se nalaze mirovne snage Ujedinjenih naroda dijeli Sjeverni Cipar od ostatka zemlje, a također dijeli Nikoziju (tur. Lefkoşa), najveći grad na otoku i glavni grad obiju država. Državni udar 1974. godine, koji su Grci izveli s namjerom da anektiraju otok, izazvao je odgovor Turaka koji su izvršili invaziju na Cipar. Ovo je završilo izbacivanjem većine grčkog stanovništva sa sjeverozapada, bijegom Turaka s juga te podjelom otoka. Podjela je završena samoproglašenjem državnosti sjevernoga dijela 1983. godine. Zbog nedostatka drugoga priznanja Sjeverni Cipar ovisi o Turskoj koja daje ekonomsku, političku i vojnu pomoć. Pokušaji da se dođe do rješenja sukoba nisu bili uspješni. Turska ima stacioniranu snažnu vojnu silu na sjeveru Cipra, koju Sjeverni Cipar službeno prihvaća. Republika Cipar i međunarodna zajednica, međutim, smatraju da se radi o okupacijskim snagama, te su u nekoliko rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda te snage odbacene kao ilegalne. Sjeverni Cipar ima polupredsjednički politički sustav te se smatra demokratskom republikom u kojoj kulturno naslijeđe uključuje različite utjecaje. Gospodarstvo se temelji na uslužnom sektoru (turizam, bankarstvo) te je bilo u stalnom

usponu između 2000. i 2010. godine. BDP se u tom razdoblju više nego utrostručio, ali ne može dosegnuti svoj puni potencijal. Naime, međunarodni embargo omogućio je Republici Cipru da blokira sjevernociparske pomorske luke, ostvarujući na taj način uspješnu blokadu trgovačkih puteva. U šezdesetim i sedamdesetim godinama dvadesetoga stoljeća turski i grčki Cipranci bili su uključeni u žestoke borbe, a da se to ne bi ponovilo, Ujedinjeni narodi započeli su tijekom svibnja nove pregovore između dviju zajednica (Hürriyet 2015a). Zato je izborna pobjeda Mustafe Akincija značajan zamah za sjevernociparsku zajednicu (Hürriyet 2015b). U prvome krugu Akinci je bio drugi, odnijevši 26,9 posto glasova. Tijekom kampanje naglašavao je značaj dogovora. Za grčke Ciprane Akinci je također čista blagodat. Cijela kampanja vrtjela se uglavnom oko pitanja kako razgovarati s južnim susjedom. Eroğlu, Akincijev glavni takmac, u toj je dvojbi ostao na čvrstim nacionalističkim stavovima.

Osamostaljenje od tutorstva?

Već u prvome krugu bilo je jasno da će Akinci osvojiti drugi krug. Za Eroğlua je glasovalo 28,2 posto stanovništva u prvome krugu. Glasači koji su odnijeli pobjedu dali su trostruko više glasova za troje kandidata: Akincija, predsjednicu parlamenta Sibel Siber (22,5 posto) i glavnog pregovarača s ciparskim Grcima, Kudreta Özersaya (21,2 posto). Sve troje je za dogovor s grčkim Cipranima. Posljedica je to odbijanja ciparskih Turaka da budu podložni Turskoj. Stacionirane trupe iz Ankare, koje broje 30 tisuća vojnika, većina stanovništva ne doživljava pozitivno. Akinci je nakon prvoga kruga glasovanja naglasio da želi bratske odnose s Turskom, ne odnose između majke i kćeri. Želi da ciparski Turci čvrsto stanu na svoje vlastite noge, a ne da daje plaće dužnosnicima koji dolaze iz Ankare. Osim toga, Akinci želi dati predgrađe Famaguste (tur. Mağusa), Varosiju (tur. Maraş), grčkim Cipranima. Varosiju su 1974. okupirali turski vojnici iako je naseljena Grcima. Eroğlu je smatrao da Varosiju treba vratiti grčkoj strani samo ako dođe do sveobuhvatnog dogovora. No, Akinci bi je vratio odmah, kao znak izgradnje povjerenja i puta prema konačnom dogovoru. On bi htio da Varosia postane grad u kojemu dvije zajednice žive zajedno, gdje bi se ostvarivale poslovne mogućnosti među njima i gdje mladež može pronaći posao (Kıbrıs Postası 2015). U četrdeset godina nitko s obje strane nije napravio ovako hrabar potez. On neće samo težiti rušenju žičane ograde u Varosiji nego će natjerati ciparskog predsjednika Nicosu Anastasiadesa da također promisli što može pružiti turskoj strani. Jedna mogućnost jest da se dopusti slijetanje međunarodnih zrakoplova na Međunarodnu zračnu luku Ercan. Ercan je jedini djelatovni aerodrom u Nikoziji, ali je u turskoj zoni. Na njega slijeću samo zrakoplovi iz Turske. Postojali su razgovori o tome da bi se dozvolio međunarodni promet ako bi se Ercan stavio pod upravu snaga Ujedinjenih naroda te da na ulaznim vizama stoji "Republika Cipar". Otvaranje Varosije i Ercana može postići pozitivan domino-činak. Ankara bi mogla potom otvoriti turske luke i aerodrome grčkim ciparskim plovilima i zrakoplovima, a Europska unija i Grčka bi zatim prestale blokirati pojedina poglavlja u turskom procesu približavanja EU-u. Slijed događaja prirodno bi mogao dovesti do rješenja ciparskog problema.

Pesimisti u grčkoj Nikoziji smatraju da je Akinci dobar izbor, no da će i dalje Ankara biti ta koja odlučuje o važnim stvarima. Akinci je bio gradonačelnik turske Nikozije te je usko surađivao s grčkim gradonačelnikom na sustavu kanalizacije i općeg urbanističkog plana grada, unatoč velikim protivljenjima tadašnjeg predsjednika Sjevernog Cipra, Raufa Denktaşa. Uostalom, Akinci želi ostvariti jednakost Turske i Sjevernog Cipra, iako nije jasno hoće li u tome i uspjeti. Akinci je 27. travnja dao intervju televizijskoj postaji *CNN Turk*, u kojemu je rekao da Sjeverni Cipar neće biti ni sklon sukobu niti namjerava biti podčinjen. U izravnom javljanju za ovu televiziju spominjao je probleme ovisnosti nepriznate države prema turskoj matici. No, razgovor je naprasno prekinut te su gledatelji ostali zatečeni prijenosom tiskovne konferencije turskog predsjednika Recepta Tayyipa Erdoğan uoči njegova putovanja u Kuvajt. Na upit što misli o Akincijevoj ideji o odnosu među braćom, Erdoğan se žestoko obrusio na sjevernociparskog predsjednika. Izjavio je da i zajednički rad među braćom zahtijeva preduvjete. On smatra da je Turska platila cijenu za Sjeverni Cipar, da su žrtvovani šehidi⁸ i da Ankara i dalje plaća tu cijenu. Erdoğan je podsjetio da Turska troši oko milijardu eura godišnje za Sjeverni Cipar te je upozorio Akincija da jedino Ankara na međunarodnoj razini podržava borbu za Sjeverni Cipar. Upitao je može li on sam nastaviti tu borbu te uzvratio odgovorom da će Turska nastaviti promatrati Sjeverni Cipar na isti način kako majka promatra svoje dijete (Demokrat Haber 2015, Tarihi 2015). Potom se program vratio na intervju s Akincijem. U iznenadnom *showu* koji je zatekao novog sjevernociparskog predsjednika, Akinci je rekao da ima poteškoća razumijevanja turske smetnje te upitao ne želi li Turska da njezino dijete odraste. Rekao je da govori i iz svog srca i iz svog uma te objasnio da se ne želi odmaknuti od Turske, već želi zdrave odnose. Potom se ispričao jer mu je zazvonio mobilni telefon, te je samo ukratko izjavio da ga zove Erdoğan.

Međunarodni embargo omogućio je Republici Cipru da blokira sjevernociparske pomorske luke, ostvarujući na taj način uspješnu blokadu trgovačkih puteva

Erdoğan doista ima probleme s ponašanjem sjevernociparskih političara. Prije deset godina Erdoğan je eksplicitno podupirao čelnika oporbe Mehmeta Alija Talata iz socijaldemokratske (kemalističke) Republikanske turske stranke, koja želi dogovor s Grcima. Tu je potporu dao i 2004. na referendumu o Annanovom planu (koji je propao) i na predsjedničkim izborima 2005. godine. Danas i dalje podupire dogovor, međutim koristi mnogobrojne "ali rečenice". Kada je Europska unija zaustavila proces turskog približavanja EU-u, Erdoğan se vratio staroj turskoj nacionalističkoj politici prema Cipru, vodeći Tursku u sukob sa snagama turskih Ciprana koje žele ostvariti federalno rješenje s grčkim Cipranima. Još 2011. godine Erdoğan je optužio turske Ciprane za nezahvalnost. Nazvao ih je turskom pogrdnom riječju

za posvojeno dijete te se čudio kako je moguće da se oni koje Turska hrani okreću protiv nje. U izljevju bijesa upozorio je da turski Cipranci dobivaju puno veće plaće nego Turci u Turskoj te da ne može shvatiti kako je moguće da Cipranci time nisu zadovoljni. Akınci također nije zadovoljan turskim vojnim zapovjednicima, veleposlanicima i posebnim izaslanicima, smatrajući da šefuju domaćim vođama. On je dugo pozivao na častan odnos i bilateralne veze temeljene na načelima jednakosti. Ti pozivi rezultirali su sa 60,5 posto glasova u drugom krugu predsjedničkih izbora. No, nisu samo lijevo orijentirani političari nezadovoljni turskim stavovima. Desne političke snage također sve više osjećaju smetnje turskog miješanja i nametanja svoje volje. Ovisnost domaćeg javnog sektora o plaćama iz Ankare negativno se održava na perspektive razvoja lokalnoga gospodarstva, a i prisutnost turskih vojnih snaga postala je ekonomski problem.

U Sjevernom Cipru optimizam je na visokoj razini, unatoč nategnutim odnosima s Ankarom

Na referendumu 2004. turski Cipranci premoćno su glasovali za ponovno ujedinjenje, ali su grčki Cipranci ušli u Europsku uniju, te je Bruxelles na taj način pogazio svoja obećanja turskim Cipranima (Dyer 2015). Zbog toga je porasla potpora stranci desnog centra, Stranci nacionalnog jedinstva (UBP), čiji je predsjednički kandidat Derviş Eroğlu pobijedio na predsjedničkim izborima 2010. godine. No, taj duh nije dugo trajao. Već nakon jednog mandata glasači su se vratili na stavove iz 2004. godine. Erdoğan i Akınci imaju probleme još od 2003. godine, kada su se bili dotakli suprotnih mišljenja na konferenciji na španjolskoj Majorci. Nakon Erdoğanova govora Akınci je upozorio da izbori te godine moraju biti slobodni i da će time turski Cipranci imati priliku da uđu u Europsku uniju zajedno s grčkim Cipranima. Tada je, pred svjetskom javnošću, izravno rekao Erdoğanu da ga moli da zaustavi tursko ulaženje u sjevernociparske poslove. U suprotnom će i budućnost turskih Ciprana i budućnost Turske u Europskoj uniji biti pod prijetnjom. Ljutiti Erdoğan tada je izjavio da su sve izjave o upetljanosti turskih dužnosnika u izborni proces u Sjevernom Cipru čista laž.

Zaključak

U Sjevernom Cipru optimizam je na visokoj razini, unatoč nategnutim odnosima s Ankarom. Neuspješni Annanov plan svoj je fijasko doživio s grčke, a ne s turske strane. Grci na otoku glasovali su protiv zajedničkog ulaska u Europsku uniju, smatrajući da će povlačenje turskog dijela otoka dovesti do golemih ekonomskih poteškoća. Međutim, Anastasiades je bio za zajednički ulazak, što daje dodatni optimizam. Dakako, taj optimizam ovisi ponajviše o odnosu Grčke i Turske. Nema dokaza da su danas grčko-turski odnosi bolji nego ikad prije. Europska unija i Sjedinjene Države također će trebati biti uključene u proces u kojemu bi Turska imala najveću ulogu, no to se događa u vrijeme kada Ankara ima velike poteškoće i s Bruxellesom i

s Washingtonom. U Ankari se govori o ukidanju financijske pomoći turskim Cipranima ako će Akınci nastaviti sa svojim idejama o federalizaciji otoka. Time bi se, naposljetku, potvrdilo da je sudbina Sjevernog Cipra i dalje čvrsto u rukama Turske.

Bilješke

- 1 Kemalistima se u turskom političkom životu nazivaju sve stranke, pokreti i pojedinci koji nasljeđuju osnivača moderne Turske, Mustafu Kemala Atatürka. Svim kemalistima zajedničko je da se u socioekonomskom smislu nalaze na lijevom centru te da se zalažu za sekularnu državu i podupiru prozapadnu vanjsku politiku.
- 2 *Tanzimat* označava vrijeme modernizacijskih reformi u Osmanskom Carstvu, od 1839. do 1876. godine.
- 3 Salafisti ili selefije ultrakonzervativni su pravac unutar sunitskog islama koji odbacuje sve vjerske inovacije (arap. *bida*) te pokušava nasljedovati primjere prvih sljedbenika proroka Muhameda, znanih pod nazivom "pobožni pretci" (*as-salaf as-saleh*). V. više u tekstu Borisa Havela u ovome broju.
- 4 Prije nego što je postao premijerom, Davutoğlu je bio ministar vanjskih poslova u Erdoğanovoj vladi od 2009. do 2014. godine.
- 5 Radi se o krajnjem sjeverozapadu Irana oko grada Tabriza, u kojemu demografsku većinu čine Azeri.
- 6 Seldžuci su bili perzijanizirana dinastija anatolskih Turaka koja je od 11. do 12. stoljeća uspjela zagospodariti najvećim dijelom nekadašnjeg Bizantskog Carstva i nekadašnjeg Perzijskog Carstva.
- 7 Akınci dolazi iz redova male oporbene socijaldemokratske stranke, Stranke komunalne demokracije (TDP).
- 8 Šehid je mučenik za islam, tj. osoba koja je dala svoj život za obranu vjere i vjerske zajednice.

Literatura

- Demokrat Haber (2015). Erdoğan, 'Yavru vatan' dedi, Akıncı'dan anında yanıt geldi: 'Hep yavru mu kalalım?' *Demokrat Haber*. 27. travnja. <http://www.demokrathaber.net/siyaset/Erdoğan-yavru-vatan-dedi-Akıncı-dan-anında-yanıt-geldi-hep-yavru-mu-kalalım-h48213.html> (pristupljeno 20. kolovoza 2015.)
- Dyer, G. (2015). Reunification of Cyprus? *Hürriyet Daily News*. 6. kolovoza. <http://www.hurriyetdailynews.com/reunification-of-cyprus.aspx?pageID=449&nID=86501&NewsCatID=418> (pristupljeno 20. kolovoza 2015.)
- Hürriyet (2015a). UN's Cyprus envoy in Ankara for key talks. *Hürriyet Daily News*. 13. kolovoza. <http://www.hurriyetdailynews.com/uns-cyprus-envoy-in-ankara-for-key-talks.aspx?pageID=238&nID=86919&NewsCatID=510> (pristupljeno 20. kolovoza 2015.)
- Hürriyet (2015b). Cyprus dispute has best opportunity with Akıncı and Anastasiades: UN envoy. *Hürriyet Daily News*. 14. kolovoza. <http://www.hurriyetdailynews.com/cyprus-dispute-has-best-opportunity-with-Akıncı-and-anastasiades-un-envoy.aspx?pageID=238&nID=86957&NewsCatID=351> (pristupljeno 20. kolovoza 2015.)

- Jović, D. (2010). Nova turska vanjska politika i pitanje Bosne i Hercegovine. *Političke analize*. 1 (1): 30–34.
- Kıbrıs Postası (2015). Let Varosha become a lively town. *Kıbrıs Postası Daily News*. 8. veljače. http://www.kpdailynews.com/index.php/cat/35/news/3094/PageName/CYPRUS_LOCAL_NEWS (pristupljeno 20. kolovoza 2015.)
- Tarihi, G. (2015). Erdoğan: Kıbrıs bizim için hep yavru vatan olarak kalacaktır. *Sabah*. 27. travnja. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/27/Erdoğan-kıbrıs-bizim-icin-hep-yavru-vatan-olarak-kalacaktır> (pristupljeno 20. kolovoza 2015.)
- Izbor knjiga za daljnje čitanje**
- Asmussen, J. (2008). *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis*. London i New York: I. B. Tauris.
- Bryant, R. i Papadakis, V. (2012). *Cyprus and the Politics of Memory: History, Community and Conflict*. London i New York: I. B. Tauris.
- Dodd, C. (2010). *The History and Politics of the Cyprus Conflict*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan.
- Hannay, D. (2005). *Cyprus: The Search for a Solution*. London i New York: I. B. Tauris.
- Holland, R. (1999). *Britain and the Revolt in Cyprus, 1954-1959*. Oxford i New York: Oxford University Press.
- Ker-Lindsay, J.; Faustmann, H. i Mullen, F. (2011). *An Island in Europe: The EU and the Transformation of Cyprus*. London i New York: I. B. Tauris.
- Mallinson, W. (2005). *A Modern History of Cyprus*. London i New York: I. B. Tauris.
- Nevzat, A. (2005). *Nationalism among the Turks of Cyprus: The First Wave*. Oulu: Sveučilište Oulu.
- Papadakis, Y.; Peristianis N. i Welz, G. (2006). *Divided Cyprus: Modernity, History, and an Island in Conflict*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Uzer, U. (2010). *Identity and Turkish Foreign Policy: The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus*. London i New York: I. B. Tauris.
- Yakinthou, C. (2009). *Political Settlements in Divided Societies: Consociationalism and Cyprus*. Basingstoke i New York: Palgrave Macmillan. ■